

у бік його погіршення, що призводить до соціальної напруги в суспільстві. На сьогодні державна регіональна політика має бути зосереджена на формуванні необхідного соціально-економічного потенціалу для відновлення територій, збереженні людського ресурсу, формуванні нових партнерських відносин з іноземними партнерами, позитивного іміджу для залучення інвестиційних коштів за рахунок прозорості та відкритості здійснення операцій.

Література: 1. Майже 8 тисяч бізнесів переїхали в інші регіони у 2025 році // Опендатабот. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/business-relocation-2025>. 2. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>. 3. Romaniuk M., Krasnonosova O., Perepeliukova O., Papp V., Doronina M. Organizational-Economic Mechanism of Attracting Investment Resources in the Innovative Development of Regions in Teams of Sustainable Development. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*. 2022. Vol. 22. P. 376–384. 4. Старт програми «Акселератор цифрової стійкості «Громада 4.0». URL: <https://www.hromada4.org/news/launch-event>. 5. Методика визначення шкоди та обсягу збитків, завданих підприємствам, установам та організаціям усіх форм власності внаслідок знищення та пошкодження їх майна у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації, а також упущеної вигоди від неможливості чи перешкод у провадженні господарської діяльності : Наказ Міністерства економіки України та Фонду державного майна України від 18.10.2022 р. № 3904/1223 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1522-22#Text>.

Стаття надійшла до редакції 08.10.2025 р.

ВПЛИВ СТРУКТУРНИХ ФАКТОРІВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ФІНАНСУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

УДК 378.014.543(477)

Писарчук О. В.

Канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри обліку
і бізнес-консалтингу ХНЕУ ім. С. Кузнеця

Анотація. У статті систематизовано групи факторів, що зумовлюють неефективність використання фінансових ресурсів у системі вищої освіти України. Визначено недоліки наявної моделі фінансування, які істотно знижують ефективність фінансового забезпечення освітнього процесу. Запропоновано напрями подолання виявлених дисбалансів, що передбачають децентралізацію управління фінансовими потоками, удосконалення механізмів формульного розподілу, розширення альтернативних джерел фінансування та впровадження чітких критеріїв оцінювання результативності.

Ключові слова: ефективність фінансування, детермінанти, диверсифікація джерел, вища освіта, ресурсне забезпечення, фінансова стійкість, інституційна автономія.

Annotation. The article systematizes the groups of factors that cause the inefficient use of financial resources in the higher education system of Ukraine. The shortcomings of the existing financing model, which significantly reduce the effectiveness of financial support for the educational process, are identified. It proposes ways to overcome the identified imbalances, including decentralization of financial flow management, improvement of formula distribution mechanisms, expansion of alternative sources of funding, and introduction of clear criteria for evaluating performance.

Keywords: funding efficiency, determinants, diversification of sources, higher education, resource provision, financial stability, institutional autonomy.

Постановка проблеми. У контексті трансформаційних процесів, що охоплюють освітню сферу України в умовах євроінтеграційних прагнень, питання ефективного фінансування вищої освіти набуває особливої актуальності. З огляду на зростаючі вимоги до якості освітніх послуг, необхідність модернізації матеріально-технічної бази закладів вищої освіти (ЗВО), а також потреба у забезпеченні конкурентоспроможності випускників на глобальному ринку праці, фінансове забезпечення освітньої галузі постає не лише як інструмент забезпечення її функціонування, але і як стратегічний чинник національного розвитку.

Водночас наявна модель фінансування вищої освіти в Україні демонструє низку системних диспропорцій, що ускладнюють реалізацію принципів ефективності, справедливості та сталості. Зокрема, спостерігається фрагментарність нормативно-правового регулювання, обмежена інституційна автономія ЗВО, що перешкоджає впровадженню гнучких фінансових стратегій, недостатність рівня фінансування для покриття наявних потреб. У цьому контексті особливого значення набуває аналіз структурних факторів, які опосередковано або безпосередньо впливають на ефективність фінансування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням фінансування системи вищої освіти присвячена низка досліджень українських і закордонних учених. Дослідники зазначають, що українська система фінансування вищої освіти характеризується розпорошеністю ресурсів, що віддзеркалюється в працях Пономаренка В. С. [1], недостатньою координацією та непрозорістю механізмів розподілу бюджетних коштів, що досліджено в працях Усик В. [2], все це знижує загальну ефективність фінансової підтримки закладів вищої освіти.

Колективом авторів [3] було досліджено вплив таких зовнішніх викликів, як пандемія, війсьний конфлікт, на фінансову стабільність вищої освіти, а також було виокремлено низку стратегічних орієнтирів, спрямованих на підвищення ефективності фінансування через підсилення прозорості, підзвітності та адаптації до змінних соціально-економічних умов. Питання щодо фінансування системи вищої освіти в країнах Європи розглянуто в працях Петрової Я. І. [4].

Незважаючи на наявність окремих досліджень, присвячених фінансовим аспектам функціонування вищої освіти, комплексне осмислення саме структурних детермінант ефективності фінансування залишається недостатньо репрезентованим у сучасному науковому дискурсі. Відсутність системного підходу до вивчення взаємозв'язку між структурними характеристиками освітнього середовища та результативністю фінансових механізмів ускладнює формування обґрунтованих управлінських рішень на рівні освітньої політики.

Метою статті є виокремлення та систематизація основних економічних, інституційних і структурних факторів, що зумовлюють зниження ефективності використання фінансових ресурсів у системі вищої освіти України, а також формування аналітичних засад для оптимізації фінансової політики у цій сфері.

Викладення основного матеріалу дослідження. Система вищої освіти в Україні, як ключовий елемент національного інноваційного потенціалу, перебуває під впливом комплексу структурних факторів, що обумовлюють ефективність використання фінансових ресурсів. Ці фактори охоплюють організаційні, економічні, правові та соціокультурні аспекти, які взаємодіють у складній системі, створюючи передумови як для позитивних, так і негативних наслідків у функціонуванні ЗВО.

Проведене дослідження, що спрямоване на ідентифікацію та аналіз ключових детермінант, дозволило виявити низку основних факторів, як то: структура та обсяг фінансових джерел; соціальні очікування та запити ринку праці; економічна спроможність регіонів; інституційна автономія закладів вищої освіти; технологічна забезпеченість освітнього процесу; демографічна ситуація та динаміка контингенту студентів; нормативно-правове регулювання системи фінансування; ступінь інтеграції у міжнародний освітній простір; якість та ефективність системи управління в ЗВО; рівень академічної та дослідницької активності тощо. Результати дослідження виявили наступне.

Одним із центральних елементів, що визначають ефективність фінансування, є організаційна структура системи вищої освіти. В Україні зберігається значна централізація управління фінансовими потоками [2], що призводить до обмеженої автономії ЗВО у розподілі ресурсів. Такий підхід часто спричиняє невідповідність між реальними потребами закладів освіти та обсягами отриманого фінансування. Наприклад, аналіз розподілу бюджетних коштів за період 2018–2023 років демонструє, що значна частка асигнувань спрямовується на підтримку інфраструктури, тоді як інвестиції в науково-дослідницьку діяльність залишаються недостатніми. Це свідчить про структурну диспропорцію, яка знижує здатність ЗВО адаптуватися до сучасних викликів, таких як цифровізація освіти чи інтеграція у глобальний академічний простір.

Крім того, фрагментованість системи управління фінансами, зокрема дублювання функцій між різними органами державної влади, створює додаткові адміністративні бар'єри [3]. Ці бар'єри ускладнюють оперативне реагування на потреби, знижуючи гнучкість у використанні ресурсів. Дослідження показують, що країни з децентралізованою моделлю управління, такі як Фінляндія чи Нідерланди, демонструють вищу ефективність фінансування завдяки автономії закладів у прийнятті фінансових рішень.

Не менш значну роль у формуванні ефективності фінансування вищої освіти відіграє група економічних факторів. Співвідношення між державним фінансуванням, власними надходженнями ЗВО, грантовими коштами та благодійними внесками формує фінансову стійкість та гнучкість освітніх інституцій. Обмеженість бюджетних ресурсів, зумовлена макроекономічними викликами, такими як інфляція, валютні коливання та низький рівень економічного зростання, створює хронічний дефіцит фінансування ЗВО. За даними Державної служби статистики України, частка витрат на вищу освіту у структурі ВВП у 2023 році становила лише 1,2 % [5], що значно нижче за середньоєвропейські показники (2,5–3 %). Це обмежує можливості для модернізації матеріально-технічної бази, залучення висококваліфікованих кадрів і впровадження інноваційних освітніх програм.

З іншого боку, внаслідок воєнних дій на території України відбулись суттєві зміни в рівні платоспроможності населення та бізнес-активності в різних регіонах країни. Це лише посилило диференціацію між можливостями різних ЗВО забезпечувати високу ефективність діяльності та високий рівень якості підготовки для всіх здобувачів освіти. Водночас економічна структура фінансування вищої освіти в Україні фактично визначається двома основними джерелами надходжень, а саме: бюджетне фінансування та фінансування за кошти фізичних і юридичних осіб. Частка альтернативних джерел фінансування вищої освіти залишається мізерною. Така односторонність створює залежність від державних асигнувань і знижує стійкість системи до економічних потрясінь. Система потребує диверсифікації джерел фінансування та розвитку альтернатив, зокрема через розроблення системи мотиваційних механізмів для роботодавців щодо активізації інвестицій у підготовку фахівців, для фінансового сектора – щодо запровадження реальних продуктів фінансової підтримки молоді тощо.

До наступної групи факторів доцільно віднести правове регулювання фінансування вищої освіти, що також відіграє значну роль у формуванні її ефективності. Законодавча база України, зокрема Закон «Про вищу освіту» [6], закладає основи для автономії ЗВО, однак практична реалізація цих положень залишається обмеженою через суперечності у нормативних актах, в тому числі невідповідність окремим статтям Бюджетного кодексу України. Механізми формульного фінансування розподілу ресурсів на основі показників ефективності діяльності ЗВО застосовуються лише частково, а саме лише для ЗВО, які підпорядковано Міністерству освіти і науки України, водночас непрозорими залишаються механізми визначення обсягів фінансування для ЗВО з іншим підпорядкуванням. Це також призводить до посилення дисбалансу у фінансуванні підготовки фахівців в ЗВО різного підпорядкування.

Крім того, відсутність чітких критеріїв оцінки ефективності використання фінансових ресурсів ускладнює моніторинг та контроль за їх цільовим використанням. Це сприяє виникненню корупційних ризиків, що додатково знижують ефективність фінансування.

Соціокультурні аспекти також мають вагомий вплив на ефективність фінансування вищої освіти. Низький рівень суспільної довіри до ЗВО, зумовлений сукупністю негативних факторів, знижує мотивацію до залучення додаткових джерел фінансування, зокрема через меценатство чи спонсорство. Крім того, демографічні зміни, такі як скорочення кількості студентів через міграцію та низьку народжуваність, зменшують надходження до спеціального фонду ЗВО від контрактного навчання, що становить значну частку бюджету.

Водночас суспільні очікування щодо вищої освіти залишаються високими, що створює тиск на систему вищої освіти у напрямку підвищення якості без відповідного фінансового забезпечення. Це формує парадоксальну ситуацію, коли попит на якісну освіту зростає, але структурні обмеження перешкоджають його задоволенню.

Висновки. Проведений аналіз свідчить, що ефективність фінансування вищої освіти в Україні перебуває під впливом комплексу взаємопов'язаних структурних факторів. Організаційна централізація, економічні обмеження, недосконалість правового регулювання та соціокультурні виклики створюють системні бар'єри, які знижують здатність ЗВО ефективно використовувати фінансові ресурси. Для подолання цих проблем необхідна комплексна реформа, спрямована на децентралізацію управління, диверсифікацію джерел фінансування, посилення прозорості та впровадження чітких критеріїв оцінки ефективності. Подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку конкретних механізмів імплементації таких змін із урахуванням міжнародного досвіду.

Література: 1. Ponomarenko V. Some problems of the education system in Ukraine : analytics: monograph: Kharkiv : PC Technology Centre, 2021, 172 p. DOI: <http://doi.org/10.15587/978-617-7319-35-0>. 2. Усик В. Особливості фінансування вищої освіти: аналіз українського та світового контекстів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2019. № 2 (203). С. 59–67. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2019/203-2/8>. 3. Ніколаєв Є., Рій Г., Шемелинець І. Вища освіта в Україні: зміни через війну: аналітичний звіт. Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2023. 94 с. URL: <https://osvitanalytika.kubg.edu.ua/wp-content/uploads/2023/03/HigherEd-in-Times-of-War.pdf>. 4. Петрова Я. І. Підвищення ефективності фінансування вищої освіти: стратегічні орієнтири України в умовах глобальних викликів. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2021. Вип. 3 (149). С. 20–25. DOI: <https://doi.org/10.36818/2071-4653-2021-3-4>. 5. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>. 6. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

Стаття надійшла до редакції 03.10.2025 р.

КОНВЕРГЕНЦІЯ ПІДХОДІВ ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ ВЛАСНИМ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

УДК 336.732

Платухін О. Г.

Здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня
ННІ міжнародних відносин ХНЕУ ім. С. Кузнеця

Анотація. У роботі обґрунтовано процес конвергенції підходів до фінансового управління власним капіталом підприємств в умовах трансформаційних процесів, що передбачає використання критеріального підходу до вибору інструментів забезпечення належного рівня власного капіталу підприємства, що надало змогу обирати й об'єднувати інструменти.

Ключові слова: власний капітал, цифрова трансформація інструменти фінансового управління.

